

Plant met verstand en vergeet hem niet!

Essen, deel 2

Op soortniveau zijn vooral de Gewone es en de Smalbladige es slachtoffer van de essentaksterfte, maar er zijn nog zo ontzettend veel andere essen aan te planten in de openbare ruimte die nog totaal onbekend zijn in Nederland. Wij denken nog veel te vaak dat de *excelsior* alleen op de wereld is, het is een schande! We moeten verder kijken dan onze neus lang is, zodat we kunnen stoppen met al dat gejam over ziekten in (een beperkt deel) van de essen.

Auteur: Jan P. Mauritz (VRT)

“Zo, geachte lezers van dit feuilleton, weer lekker uitgerust terug van de vakantie en met goede moed en heldere geest wederom aan de arbeid, ik hoop het van harte voor u. De meesten van u zullen bij het lezen van dit deel de vakantie al wel achter de rug hebben. Uw schrijver zal op het moment van verschijnen van deze editie van Boomzorg ergens aan de oostzijde van de Middellandse Zee vertoeven en daar, naast alle bourgondische genoegens ook hier en daar enkele botanische tuinen en parken gaan bezoeken!”

Fraxinus excelsior 'Allgold'

Een Nederlandse selectie van de NAKB in 1989 en een sterk verbeterde versie van de oude cultivars 'Aurea'; de Goudes. De boom groeit beter is minder gevoelig voor ziekten, blijft veel beter op kleur en draagt weinig tot geen zaad. Het is een zeer fraaie makker met zijn goudgele twijgen en de zwarte knoppen. De CV 'Aurea' is ook een Nederlandse selectie uit 1807 die echt alleen

nog maar tot zijn recht komt in de openhaard. *“Opstoken die bende!!”* Dan is er ook nog de CV 'Jaspidea' die ook de Nederlandse naam Goudes draagt, een selectie uit Frankrijk(1802) en die ca. 12 tot 14 meter hoog wordt, een half open breed piramidale kroon vormt waarvan de jonge takken geelgroen gestreept zijn, het blad geel uitloopt vervolgens groenachtig wordt en als herfstkleur weer prachtig goudgeel wordt. Een erg mooie boom, die op een goede standplaats ook een half open verharding verdraagt.

'Allgold' wordt ca. 12-16 meter hoog met een breedte van 6-8 meter en vormt een onregelmatige, half open, ovaalronde tot geheel ronde kroon. De onderste takken hangen iets neerwaarts en de twijgen zijn zoals gezegd intens goudgeel van kleur. Het blad is oneven geveerd met 3 tot 5 bladjukken en een topblad. De deelblaadjes zijn kleiner dan van de soort. Het blad loopt lichtgroen uit verloopt naar groenig

geel in de zomer en in de herfst fantastisch mooi goudgeel. Het is een prima straat en laanboom in bredere profielen en bij een optimale groeiplaats ook goed in verhardingen toepasbaar.

NB

Dit voorbeeld, vrienden - en zo zijn er legio - zijn 3 bomen die allemaal de Nederlandse naam Goudes dragen, maar wel 3 verschillende Latijnse namen dragen! Is mijn standpunt nu helder over de Nederlandse naamgeving?? Net zo helder als mijn *'bescheiden mening'* over soortenkennis en toepasbaarheid, samengevoegd in de term Toegepaste Beplantingsleer. Als je als boombeheerder de kennis van het sortiment niet paraat hebt, moet en mag je wat mij betreft geen boom meer inkopen! Bovenstaand voorbeeld is daarin duidelijk genoeg, denk ik zo. *'En zo niet, dan gewoon even JP bellen en zetten we daar eens een flinke boom over op'.*

Binnen de systematische indeling van het *Regnum vegetabile* – het Plantenrijk - behoort het geslacht *Fraxinus* tot de orde van de *Lamiales* en daarbinnen tot de familie van de *Oleaceae*; de Olijf-familie. Deze grote familie bestaat uit 24 geslachten en daar binnen uit 615 species (= makkers of rassen), van grote bomen tot aan houtige klimplanten of lianen. In Nederland komen naast *Fraxinus* nog een paar geslachten uit deze familie voor zoals

"Zo, beste lezers! De rest van de morfologische eigenschappen en algemene beschrijvingen van het geslacht kunt u vinden in deel 1 van dit geslacht Fraxinus in de vorige editie van dit chique vakblad! Uw schrijver vervolgt zijn weg verder met het beschrijven van het sortiment en was gebleven bij de CV's van Fraxinus excelsior, en wel in alfabetische volgorde, zoals u inmiddels gewend bent."

Fraxinus excelsior 'Altena'

De eerste van een hele groep Nederlandse essen die geselecteerd zijn door autochtone boomkwekers, soms in samenwerking met SBB en/of de NAKB

'Altena' droeg eerst de naam "Monarch" en was in 1943 geselecteerd door J.C. van 't Westeinde van boomkwekerij Westhof in 's Heer Abtskerke in Zeeland in samenwerking met Staats BosBeheer uit een wegbepanting en is in 1966 geïntroduceerd onder de naam *Fraxinus excelsior* 'Altena'. Een grote en hoge boom tot 20-25 meter hoogte met een rechte en doorgaande of een iets slingerende centrale spil met vrij lange gesteltakken die een brede piramidale kroon tot 13-15 meter breed vormt. Het blad is oneven geveerd met 4 tot 5 bladjukken met dofgroene eivormige blaadjes met een zeer grof en scherp gezaagde bladrand. De boom is breed toepasbaar en ook goed te gebruiken in half open verhardingen.

Fraxinus excelsior 'Atlas'

Een selectie van dezelfde boomkwekerij uit 1971 is een hoge boom tot ca. 20 meter met een breed ovale en gesloten kroon bestaande uit sterk opgaande gesteltakken en overige takken. Voordeel van deze boom is dat hij vrij laat uitloopt, dus geen last heeft van late nachtvorsten. De blad heeft 5 tot 12 bladjukken met ovale blaadjes die glanzend donkergroen van kleur zijn. Een prima boom voor landschappelijke beplantingen, maar ook in het stedelijk gebied toepasbaar

in brede groenstroken en goede standplaatsen in open verhardingen.

Fraxinus excelsior 'Diversifolia Den Bosch'

Een door de voormalig directeur Plantsoenen D. Pols in Den Bosch geselecteerde boom uit een straatbeplanting van de CV 'Diversifolia'. Deze meer uniforme en goed groeiende boom is door de NAKB na 1960 in de gecertificeerde vermeerdering opgenomen met de bovengenoemde rasnaam. De boom wordt ca 15-18 meter hoog met een kaarsrechte en doorgaande stam en een niet al te brede piramidale kroon. In de jeugdfase zeer smal tot zuilvormig, maar op later leeftijd breder. De Nederlandse naam is Eenbladige es en de CV naam 'Diversifolia' betekent *met verschillende bladeren*. Deze bladeren zijn enkelvoudig eirond

van vorm en vaak zonder of met één of twee asymmetrische ongelijke bladlobben los van de bladschijf, onregelmatig groftandig ingesneden met een kortpuntige bladpunt. De kleur is diep donkergroen en aan de onderzijde lichter groen. Het is een vruchtloze boom, dus goed toepasbaar. Het is een van de best toepasbare essen in de stedelijke omgeving.

Zo, na deze zware bevalling nu verder met de CV's van *Fraxinus excelsior*.

Fraxinus excelsior 'Eldik'

Een NAKB selectie die in 1948 uit een boomopstand in de buurt van Ochten in de Betuwe geselecteerd is en in 1981 in cultuur gebracht is. Het is een grote boom tot ca. 25 meter hoog

Fraxinus ornus veredeld op *Fraxinus excelsior* onderstam.

Fraxinus ornus vruchten en blad.

Fraxinus ornus bloempluimen.

met een regelmatig eivormige en gesloten kroon en een kaarsrechte stam. Het blad is tot 35 cm lang, oneven geveerd met 4-5 bladstukken met kort gesteelde, smalle eivormige blaadjes met een gegolfde bladrand en die glanzend donkergroen van keur zijn.

Het is een zeer krachtige groeier met een mooie symmetrische kroonvorm en een sterke diktegroei van de stam en gesteltakken en daardoor ook een goede houtproducent.

Fraxinus excelsior 'Eureka'

Een snel groeiende makker, in 1924 geselecteerd door de Zeeuwse boomkweker P. van der Have uit Kapelle-Biezelinge. De boom is veel later door het onderzoeksinstituut de Dorschkamp geselecteerd als goede houtproducent en als zodanig in 1949 door de NBKB in cultuur gebracht als goede laanboom.

Het is een grove en hoge boom tot 25 meter hoogte met een kaarsrechte stam en/of een weinig slingerende harttak en matig steil opgaande en lange gesteltakken. De kroonvorm is breed piramidaal tot kegelvormig met een kroonbreedte van 12 tot 15 m.

Het blad heeft 5-6 bladstukken met glanzend donkergroen blad met een gegolfde bladrand en aan de onderzijde dof groen. De boom vraagt net zoals zijn voorgangers binnen de soort om een voedzame en vochtige bodem.

Fraxinus excelsior 'Geessink'

Deze makker is in 1955 geselecteerd door boomkweker W.B. Geessink uit een wegbeplanting in de buurt van Lichtenvoorde. Het is een vrij grote boom, 18 tot 20 meter hoog met een ovale tot ovaalronde tot bijna ronde kroonvorm bij volwassenheid. Ook bij deze CV is de stam recht en slingert de kopspil iets waardoor het lijkt of er één of meer lichte slagen in de stam zitten.

Het samengestelde blad heeft 4-5 ruim uit elkaar staande stukken en de lange bladsteel is vaak licht geknikt. Het bladoppervlakte is dof donkergroen met een lichtere onderzijde en de bladrand is matig grof tot scherp gezaagd. De herfstkleur is zoals zovele CV's mooi geel.

Fraxinus excelsior 'Griff'

Een vrij jonge selectie, in tegenstelling tot de andere makkers, van de NAKB uit 1983 gevonden in een straatbeplanting tussen Veenendaal en Ede.

Het is een grote boom van 20 tot 25 meter hoog met een rechte stam een sterk doorgaande central leader met een asymmetrische, dichte en

onregelmatige kroonvorm, breed piramidaal met sterk gaffelende takken. De oneven geveerde bladeren bestaan uit 3 tot 4 bladstukken en een groot topblad. De bladkleur is dof groen met een zwak gezaagde bladrand. Een geweldige boom voor brede profielen en landschappelijke beplantingen in groepen of als laanbeplantingen.

Fraxinus excelsior 'Pendula'

De Nederlandse naam voor deze Engelse selectie uit 1925 is Treures. De boom wordt 12-15 meter hoog met aanvankelijk opgaande lange takken die later in korte bogen afhangen met daaraan hele lange, stijf neerhangende twijgen. De boom krijgt hierdoor een brede, onregelmatige min of meer schermvormige kroon met een diameter tot ca. 15-17 meter. Een koepel van hangende twijgen. Het blad, oneven geveerd zoals altijd en redelijk groot als van de soort draagt diep liggende nerven en is dof groen van kleur. De boom is éénhuizig (*ja, ja,??*) en draagt veel vruchten. Een prachtige parkboom, of op een begraafplaats. Maar ook goed op een groot plein toepasbaar. Je moet als boombeheerder gewoon durven zo'n schitterende boom in het stedelijk gebied te planten op een goede locatie.

De laatste voor dit eerste deel van het feuilleton over de es, en wel de meest bekende en meest aangeplante species. Trommelgeroffel en daar is die dan:

Fraxinus excelsior 'Westhof's Glorie'

Deze overbekende species is in 1949 geselecteerd door wederom J.C. van 't Westeinde van de boomkwekerij Westhof in Zeeland. Deze kwekerij in 's Heer Abtskerke op Zuid-Beverland is nog altijd actief en naast de teelt en selectie van essen zijn ze zeer vooruitstrevend en altijd in de weer met de favoriete familie van uw schrijver, de *Juglandaceae* of te wel de Notenfamilie waarmee *'die jongens daar in Zeeland'* ondertussen over de hele wereld bekendheid genieten.

De boom in kwestie, *'de Fraxinus hé en niet een Juglans'*, is een zeer gezonde en zeer snel groeiende boom tot 20-23 meter hoog met een rechte tot vrij rechte stam met iets wat slingers in de doorgaande kopspil (een karakteristiek voor vele CV's van dit soort en dus niet een specifieke species of ras gerelateerd). De maximale kroonbreedte is ca. 15 meter.

De gesteltakken zijn vrij dik en lang en vormen een breed kegelvormige tot breed ovale kroon. De stamschors is grijsbruin van kleur en regelmatig ondiep gegroefd. Het grote blad is ca. 25 tot

35 cm lang en bestaat uit 4-5 bladjes en een topblad. De deelbladjes zijn ca. 120 cm lang en 5 cm breed en glanzend donkergroen van kleur. De boom loopt laat in het voorjaar uit dus geen nachtvorstschade voor deze makker. Er verschijnen maar weinig vruchten aan de boom en het wortelgestel is krachtig: vanuit een gesplitste penwortel groeien zware wortels diep de ondergrond in, waardoor de boom zeer windvast is. Westhof's Glorie is nog altijd een zeer gezonde en veel aangeplante boom en.... terecht!!

Fraxinus holotricha 'Moraine'

Een Amerikaanse selectie uit 1957 uit een van oorsprong Europese boom uit de Oostelijke Balkan en het rivierengebied van de Donau. De CV naam 'Moraine' wordt vaker gebruikt, ook bij andere botanische geslachten zoals Liquidambar en Acer. De naam betekent een *landschap gevormd door een gletsjer of ijskap* waarbij duidelijk heuvelruggen gevormd zijn door het uitslijpen van de bewegende ijsmassa waardoor rots, steen en grond zijwaarts of voorwaarts gedrukt worden.

Het is een goed groeiende boom tot ca. 12 meter hoog met een half open, symmetrische ovale kroon tot maximaal 9 meter breed. Het blad draagt meestal 3 bladjes met 7 stevige diep donkergroene en behaarde blaadjes van 4 tot 7 cm lengte. De boom is vrijwel steriel en draagt dus zelden enkele vruchtjes. Het is een fantastische laan en straatboom voor de wat bredere profielen, ook voor de drogere gronden en gedijt het beste in groenstroken en (hal) open verhardingen. Helaas, helaas is de boom onbekend en dus weinig in cultuur.

'Dus dames en heren boomkwekers!' Een deel van 'mijn vrienden' zijn de mening toegegaan dat deze makker tot de soort *angustifolia* behoort. 'Gloeiende gloeiende, waar heb ik mijn buks nou weer gelaten ...!

Fraxinus latifolia

Weer een Amerikaanse species die in het moederland in een smalle strook langs de Westkust van the States groeit in de staat Oregon, vandaar de Nederlandse naam Oregon es. Het verspreidingsgebied loopt vanaf de Canadese grens tot Noord-Californië. Dit is de enige West-Amerikaanse essensoort. De boom groeit daar vanaf de kustvlakte tot ca. 900 meter hoogte in het lage bergland. De boom is in 1872 in Europa geïntroduceerd en heel beperkt vanuit Duitsland verspreid.

Het is een machtig grote boom tot ca. 25 meter

hoog met een brede, ronde en heel gesloten kroon. De stamschors is ondiep gegroefd met kleine schorsplaatjes op lange schorsruggen. De jonge twijgen zijn bij groei grijsgroen van kleur, later roodbruin tot donkergrijs met verspreid staande, ruwe wat wrattige lenticellen. De boom heeft een enorme jeugdgroei tot ca. 75-80 jarige leeftijd en dan vlak de groei kracht sterk af, maar blijft wel bestaan. De boom kan zomaar 250 tot 300 jaar oud worden. 'Een jopper dus'. Het blad is 15 tot 30 cm lang met twee en drie en soms vier bladjes. De deelbladjes zijn allemaal even groot, 8-15 cm lang en 3 tot 6 cm breed, met de grootste breedte boven het midden van het blad. De bladrand is gaaf tot onduidelijk gezaagd en een glanzend donkergroene kleur. De bloeiwijze van deze boom is tweehuizig en dus éénslachtig, 'voor u appeltje-eitje, toch?' De vrucht is een gevleugelde nootvrucht die in bossen bij elkaar hangen. De vrucht vleugel loopt langs het nootvruchtje tot aan de vruchtsteel. Een geweldige parkboom en als de ondergrond het toelaat met een goed vochthoudendheid en voedselrijkheid kan de boom ook in brede straatprofielen zijn of haar functie vervullen. Voorkeur is er sterk voor de mannekes in verband met wel/niet de enorme hoeveelheid vruchten. Let wel op de zware en donkere kroon die heel veel licht wegneemt van wat eronder of er dicht naast staat, zoals woningen.

Deze boom is helaas ook weer totaal onbekend in Nederland, en dat is vreselijk jammer met al dat gehuil en gejam over ziektes (een beperkt deel) van de essen. Of de soort *excelsior* alleen op de wereld is, Schande!!

Over de aantasting van de ziekte op CV-niveau en op andere soorten dan bovengenoemd van *Fraxinus* is nog slechts heel weinig bekend

Fraxinus ornus

De Nederlandse naam is Pluimes vanwege de grote trossen met vruchten. In bepaalde gebieden in Nederland wordt de boom echter Manna es genoemd naar de witte bloemtuien die vergeleken worden met het hemels brood 'Manna' dat het volk Israël te eten kreeg van de grote opperbaas hierboven, in hun 40 jarige doortocht door de woestijn op weg naar het beloofde land Israël. Nederlandse namen, weer 3 stuks, maar nu voor 1 boom. Ook dat komt veel voor, dus God zij dank dat de botanie gebruik maakt van Latijnse namen.

Het natuurlijk verspreidingsgebied loopt langs de Middellandse Zeekust van Spanje via Zuid-

Fraxinus ornus.

Fraxinus ornus 'Arie Peters'.

Fraxinus ornus 'P. Johannes-Paulus II' bloeiwijze.

Frankrijk tot Midden-Europa door tot de rand van de Zwarte Zee en de Westkant van Turkije, Libanon en Israël.

Het is een middelgrote boom tot max. 15 meter hoog met een brede, ronde onregelmatige kroon. In het natuurlijk verspreidingsgebied vaak meerstammig en struikvormig.

De boom bezit van nature een korte, stevige en rechte stam met daarop zware gesteltakken en naar rato zware kroontakken die het skelet van de kroon vormen. Op oudere leeftijd is de stamschors glad en grijs tot grauwgrijs. De twijgen zijn stevig en sterk en vrij kort op de oudere bomen, olijf groen van kleur met vele stippelvormige lenticellen. De knoppen zijn zilverig grijs tot grijs tot bijna zwart van kleur en de eindknop is altijd veel groter dan de vrij kleine okselknoppen. Het blad is oneven geveerd met meestal 3 tot 4 bladjuken en langwerpige eivormige blaadjes van 5 tot 10 cm lengte. De bovenzijde van het blad is dof groen tot blauwig groen van kleur.

De Pluimes is éénhuizig met zowel éénslachtige als tweeslachtige bloeiwijzen, waarbij in het laatste geval het aantal manlijke bloemen in de bloemtui duidelijk domineert. De bloemen bezitten zowel een kelk als een kroon en dat gebeurt niet altijd in dit geslacht en die mooie bloempjes zijn wit tot crème-wit. De boom bloeit in mei-juni, rijk tot zeer rijk in grote eindstandige pluimen en de gevleugelde nootvruchten zijn talrijk.

Vanwege de grote verscheidenheid van deze uit zaad opgeplante bomen heeft de NAKB toenmaals een aantal selecties gezocht en gevonden voor vegetatieve vermeerdering van deze goede bomen om zodoende de uniformiteit beter te kunnen garanderen.

Fraxinus ornus 'Anita'

Deze selectie van de NAKB uit 1981 is gevonden in Nijmegen in een bestaande laanbeplanting. In dezelfde stad is een andere makker geselecteerd die de naam *Fraxinus ornus 'Arie Peters'* draagt. Terug naar 'Anita', genaamd naar de vrouw van het bomenbaasje van Nijmegen destijds, Teus van Eeten. Een smalle, opgaande boom tot ca. 9 meter en dan 3 meter brede slank piramidale en dichte kroon met sterk opgaande takstructuur. Bald is langer dan de soort en bloeit heel talrijk met 10-15 cm lange en brede pluimen over de gehele kroon verspreid. De boom geeft nauwelijks tot geen vruchten waardoor de groei zo goed is, geen "verloren" energie. Een goede straat en laanboom voor de wat kleinere profielen en denk aan de inrichting van de plantplaats.

Fraxinus ornus 'Arie Peters'

Deze selectie uit 1973 is ook van de NAKB en ook in Nijmegen geselecteerd door Arie Peters, toenmalig hoofd van de Boutenburg, de proefkwekerij van de NAKB, tegenwoordig de

Naktuinbouw. Een veel kleinere boom qua lengte, ca. 7 tot 8 meter en dan 4,5 m breed, met een mooie opgaande ovale kroon met uitstaande tot opgerichte takken. Net als nichtje 'Anita' iets langer blad dan de soort, bloeit rijk en ook weinig tot geen vruchten.

Neef en nicht zijn op jongere leeftijd wat vorstgevoelig, maar bomen van 8-10-12 worden toch niet meer in de openbare Ruimte geplant toch, boombeheerders?? (*'Ik hoop toch echt van niet, want dan moet er weer véél zendingswerk verricht worden, je blijft aan de gang!!'*)

Fraxinus ornus 'Paus Johannes-Paulus II'

Vooral de oude garde onder u weet direct bij het lezen van deze, meer dan schitterende, naam voor een *beumpke* dat de selecteur ervan niemand anders kan zijn dan de oude grootmeester uit Oudenbosch, van de Koninklijke Boomkwekerijen Alphons van der Bom; de heer P.L. van der Bom *himsel*, onder de 'soortgenoten' bekend als Ome Piet.

Deze oude heer van stand, zeer deskundig in de botanie, zeer onbaatzuchtig als het om noviteiten en introducties van bomen uit o.a. Amerika ging, en .., en.., en.., en een zeer aimabele mens heeft Nederland en de wereld verrijkt met zijn botanisch selectie en vermeerderingswerk.

'Ik heb deze mens heel hoog staan, vrienden en dit is niet de eerste keer dat ik daar in dit feuille-

Fraxinus pennsylvanica stamschors.

Fraxinus pennsylvanica 'Patmore' stamschors.

ton melding van maak. Een icoon voor het vak!!'

Gauw terug naar de boom voor ik van de redactie weer op m'n kl.... krijg dat ik afdwaal.

P J-P II is een snelgroeiende boom met in de jeugdfase een smal zuilvormige kroon die op latere leeftijd breder wordt. De boom heeft een kaarsrechte stam tot bovenin de kroon en bereikt een hoogte van 12-15 meter hoogte. De bast is ook bij oudere bomen opvallend glad en bruin-grijs van kleur. De takken kleuren van olijfgroen naar grauwig grijsgroen met veel lenticellen. Het samengestelde dof groene blad is groot, 20 tot 25 cm lengte en bestaat uit 7 tot 9 langwerpige blaadjes dus 3 tot 4 bladjukken aan de centrale bladsteel en een topblad. De deelblaadjes hebben een lengte van 5 tot 10 cm. De bloei in de jeugdfase is minder rijk dan op leeftijd, waarbij het zo is dat de gehele kroon wit is van de bloempluimen van 10 tot 12 cm lengte en breedte. Een geweldig goede straat- en laanboom voor smallere profielen. De boom verdraagt een standplaats in verhardingen goed tot zeer goed.

NB

Dezelfde boom is in het verleden door anderen op de markt gezet met de CV naam 'Obelisk'. Zoals gebruikelijk in de botanie geldt ten alle tijden de eerste naamgeving van een boom, vandaar dat deze boom enkele jaren geleden, op ernstig aandringen van de TKC van de Naktuinbouw, zijn wettige en rechtmatige naam 'Paus Johannes-Paulus II' herkregeen heeft in de Namenlijst van Houtige gewassen. 'En zo hoort het ook, Amen!'

***Fraxinus ornus* 'Meczek'**

De boom is omstreeks 1980 gevonden in het Meczek-gebergte in Hongarije en vervolgens in Europa in cultuur gebracht. Het is van nature een bolvormige struik met een doorsnede van 3 tot 4 meter en moet dus op een onderstam veredeld worden om een hoogstam boom te worden. De boom wordt op een onderstam van 2.40 m dan ongeveer 6,5 meter hoog. De stamschors is grijs en verkleurt later naar donkergrijs-zwart. De bladeren zijn 10-15 cm lang, bestaan uit 3 bladjukken en een topblad en zijn glanzend donkergroen van kleur. De herfstkleur is goudgeel tot paarsachtig donkerrood, afhankelijk van de ondergrond. De bloei is in mei-juni en bestaat uit witte eindstandige pluimen. Er wordt zelden zaad gevormd door de boom en de boom is prima toepasbaar in het publieke en private domein als solitaire boom maar ook prima toepasbaar in verhardingen of als straatboom. De boom verdraagt

het stadsklimaat wel goed en kan in verhardingen geplant worden. De boom is prima bestand tegen droogte en goed bestand tegen wind.

Fraxinus pennsylvanica

Het natuurlijk verspreidingsgebied van deze grote en imposante es is gelegen in het midden en oosten van Noord-Amerika. Vanaf Zuid-Oost Canada tot Florida aan toe en dan diep het binnenland in. De boom bezit het grootste natuurlijke verspreidingsgebied van alle Amerikaanse essen. Ondanks dit enorme gebied van herkomst zijn er weinig tot geen *vars* en *ssp*s van de soort en dat is bijzonder, want er zijn geen pleksgewijze aanpassingen aan klimaat of bodem binnen de soort. Het zijn hele grote bomen tot 25 meter hoog en in cultuur tot ca. 18 meter. 'De 30 % minus van JP gaat voor dit genus ook zeker op'. De boom vormt een fraaie, zware en machtig dikke stam die zich in de kroon splitst in zware gestel en kroontakken. Stamontrekken van 4.00 meter zijn geen uitzondering bij deze makker en de stam is dan bezet met grof en diep gegroefde en zelfs diep gevoorde stamschors met een bruin-grijze kleur. De twijgen zijn lang, dun, zeer buigzaam en lichtbruin van kleur. Het blad is ca. 25 cm lang en bestaat uit 3 bladjukken, soms 2 of 4, en een topblad. De blaadjes zijn lang eivormig en 7 tot 15 cm lang en 2 tot 7 cm breed, gaafrandig en matgroen van kleur. De onderzijde van het blad is lichter van kleur en geheel grijsachtig behaard. De gevleugelde nootvruchten zijn lang en smal tot 5 cm lang en 5-8 mm breed en hangen in trossen aan de boom. De boom is tweehuizig met éénslachtige bloemen met een klokvormige kelk en zonder kroon. De boom is een belangrijke houtleverancier in de Oostelijke staten van Amerika.

Vanwege de grote verscheidenheid in kroonvormen, vormvariabel noemen we dat, zijn er voor de toepassingen in het stedelijke de nodige CV's ontwikkeld die wel uniformiteit in kroonvorm bezitten en als straat en laanboom geweldig toepasbaar zijn. Het zijn dan bomen geworden die in cultuur 10 tot 15 meter hoog worden met veelal een kroonbreedte veel kleiner en ook veel smaller dan de soort.

Een paar van deze makkers stel ik graag aan u voor, allemaal Amerikanen die vanaf de jaren '70 van de vorige eeuw ontwikkeld en in cultuur gebracht zijn.

***Fraxinus pennsylvanica* 'Aerial'**

Deze schitterende boom met een gesloten zuilvormige kroon bereikt een hoogte van 10-12

meter. De CV naam 'Aerial' betekent 'de lucht in'. De oneven geveerde bladeren met 3 bladjuken dragen glanzend frisgroen bladeren met een kanariegele herfstkleur. Het is een manlijke selectie, dus wel met een bloemenpluimen, maar geen zaden en dat scheelt weer met vegen en schoonmaken van de plantplaats.

Een hele goede boom voor in de smallere profielen in het stedelijke daar deze grappenmaker ook goed tegen droogte kan en goed windbestendig is.

Fraxinus pennsylvanica 'Bergeson'

Een zeer winterharde, manlijke en dus zaadloze selectie met een opgaande vrij breed ovale kroon met een toelopend en afgeronde top. De boom wordt ca. 15 meter hoog met een breedte dan van ongeveer 10 meter, een forse boom dus. De lichtgrijze stam schors schilfert op jonge leeftijd al af en laat dan fraaie oranjekleurige bast eronder zien, in lange verticale strepen. Het blad is fraai glanzend donkergroen van kleur en smaller dan de soort. Het is een geweldige boom voor in de bredere profielen, verdraagt een standplaats in verhardingen heel goed en kan tegen de extremen in het stedelijk gebied. Zeker een van de betere makkers!

Fraxinus pennsylvanica 'Cimmzam'

Een mannetje, nou ja mannetje...zeg maar een

echte kerel! Hij is zo'n 20 meter hoog, met in de jeugdfase een smalle zuilvormige kroon die op oudere leeftijd ovaal wordt. De boom loopt laat in het voorjaar uit en compenseert dat in het najaar om het blad dan weer ca. twee weken langer te laten hangen als zijn broers en zusjes. De stam is licht bruin-grijs van kleur met een hele goede doorgaande spil. Op latere leeftijd schilfert de stam licht af. De geel-groene manlijke bloemen staan in zijstandige bloemtuiten van 12-14 cm lang en breed. Het blad is diep donkergroen en glanzend, 3 tot 4 jukken en een topblad en de makker heeft een schitterende oranje tot steenrode herfstverkleuring in plaats van geel zoals bij vele andere CV van deze prachtige soort. Een prima boom in het stedelijk gebied daar de boom goed kan tegen droogte, maar ook goed gedijt op meer vochtige gronden en de boom verdraagt verhardingen.

En dan heb je ook nog CV's als 'Emerald', 'Goldie', 'Helvoirt', een selectie van de Dorschkamp uit 1982, 'Honeyshade', 'Kindrid', 'Newport' en nog een stel anderen dus keuze te over in die Amerikaanse essen. 'U krijgt er van mij nog 2, of 3, of?'

Fraxinus pennsylvanica 'Patmore'

Een selectie uit 1976, gevonden in de buurt van

de stad Edmonton in Canada met een uiteindelijk breed eivormige kroon tot 16-18 meter hoogte en 10-12 meter breedte. Deze manlijke boom heeft een kaarsrechte stam tot in de top toe met een opgaande takstand. Het blad is mooi glanzend donkergroen van kleur met een fel gele herfstkleur. Geen zaad dus geen rotzooi op straat wat tegenwoordig ook meetelt in de sortimentskeuzes. Het is een snelgroeende makker die zowel droogte als nattigheid goed verdraagt en is in Amerika en Canada een van de meest toegepaste essen in het stedelijk gebied. De uniforme en geheel symmetrische kroonvorm maakt van de boom een prachtige straat en laanboom in bredere profielen. De boom is bij enkele kwekers hier in cultuur en gebruik van deze schitterende boom is een kwestie van even zoeken en bellen.

Ik sla vanwege ruimtegebrek in dit deel van het feuilleton de zeer goede maar redelijk bekende CV 'Summit' over en kom vervolgens bij

Fraxinus pennsylvanica 'Urbanite'

Een nieuwere Amerikaanse selectie voor in het stedelijk gebied zoals zijn CV naam al aangeeft. En het klopt!, de boom verdraagt het stadsklimaat heel goed, droogte, hitte en zoninstraling in de kroon en op de stam. 'Urbanite' bereikt een hoogte van 16-18 meter met een dichte, breed

Fraxinus ornus 'Paus Johannes-Paulus II': de selecteur van dit beumpke is niemand anders dan de oude grootmeester uit Oudenbosch, van de Koninklijke Boomkwekerijen Alphons van der Bom; de heer P.L. van der Bom himself, onder de 'soortgenoten' bekend als Ome Piet.

De selectie Fraxinus ornus 'Anita' is door NAKB gevonden in de Nijmeegse laanbeplanting en is door toenmalig boombeheerder Teus van Eeten vernoemd naar zijn vrouw.

piramidale kroon met opgaande takken en een rechte stam. De kroonprojectie loopt op tot ca. 10-12 meter. De schors is net zoals bij 'Bergeson' al op jonge leeftijd decoratief gegroefd en gevoerd met schorsruggen als gevolg. Het blad is stevig en leerachtig en glanzend donkergroen van kleur met een schitterend bruinrode tot paarsrode herfstkleur. De onopvallende bloemen verschijnen in mei/juni en daarna beperkt tot geen vruchten aan deze makker.

Een schitterende boom en heel goed toepasbaar in het stedelijk gebied, gebruiken die species die ook met goed zoeken wel te vinden is. Uw schrijver weet dat o.a. Boomkwekerij Udenhout al jaren veel van deze Amerikaanse species in het sortiment heeft opgenomen.

Zeer de moeite waard om met deze makkers de stedelijke omgeving te verrijken met prachtige en gezonde bomen.

Sla ik weer een aantal CV's en vars van *F. pennsylvanica* over, evenals de soorten *Fraxinus quadrangulata*, een Amerikaanse species en de *Fraxinus sieboldana*, een kleine tot middelgrote boom uit Midden-China, Japan en Zuid-Korea. Niet vanwege het niet interessant zijn maar niet of nauwelijks in cultuur en dus ook bij beheerders ook vrij onbekend. En dat is zo jammer hé, want er zitten veelbelovende soorten en CV's in die hier prima gedijen. 'Dus dames en heren van de (beviende) doelgroep van producenten, Grijp uw kans!'

Fraxinus xanthoxyloides

Heel bijzonder aan deze species is dat het twee natuurlijke verspreidingsgebieden heeft die sterk van elkaar gescheiden zijn te weten een lange, brede Mediterrane kuststrook van Noord-Afrika, vanaf Marokko tot aan Algerije en Libië en het andere gebied in Afghanistan en West-Pakistan tot de Noord-Westelijke Himalaya in de drogere binnenlandse valleien en bergdalen.

Het is eigenlijk een grote bossige struik tot kleine boom die in cultuur vrijwel altijd op een hoogstam veredeld wordt. Het wordt dan een boompje tot ca. 6 meter hoog met een dicht vertakte onregelmatig ronde kroon. De warrige kroon is opgebouwd uit korte en lange twijgen, eerst behaard en later kaal en bruin-groen van kleur zijn, de korte takken zijn kwarrig en spichtig en dicht vertakt en bezet met kortloten. Het blad is klein, dofgroen van kleur, 4 tot 6 cm lengte en heeft 3 tot 4 en soms tot 6 bladjukken aan de zware takken. De bladvorm is zeer variabel ook aan 1 individu en loopt van 2 tot 4 cm lengte en

1 tot 2 cm breed. Ook de bloemetje zijn kleiner dan normaal en hetzelfde geldt voor de nootvruchten met de vliegvleugels.

Er zijn 2 vars van deze species, twee bomen die afwijkend van de moederboom en ook van elkaar gewoon voortbestaan. De var. *dimorpha* en de var. *dumosa* zouden dan eigenlijk beide gekoppeld kunnen worden aan één een van de verspreidingsgebieden. Anderen zoals enkele grote namen in de Botanie vinden het niet zo belangrijk of die koppeling correct is en zelfs of de opname wel kloppen met behulp van stukken en documenten rondom deze boom.

Het is op een hoogstam een aardig toepasbare boom voor op pleinen en langs laanbeplantingen in wat bredere profielen. De boom is ook prima toepasbaar op vegetatiedaken en andere daktuinen.

Zo vrienden, dat was dan het sortiment en daar dan slechts een beperkt gedeelte van.

En dan nu het verhaal van de ziektes en plagen die de *Fraxinus* bedreigen en die de laatste periode nogal wat opschudding heeft veroorzaakt. Met name de essentaksterfte heeft de nodige onrust veroorzaakt.

Waar hebben we het over:

De essentaksterfte wordt veroorzaakt door de *Chalara fraxinea*, een schimmelsoort, en treft vooral de *Fraxinus excelsior* de gewone es en de *Fraxinus angustifolia*, de smalbladige es.

Het betreft hier met name de bomen op soortniveau en de grootste schade wordt aangericht in het buitengebied van stad en dorp. Ook de bomen op soortniveau in de stad lopen erg veel gevaar om aangetast te worden. De meeste bomen van genoemde soorten op soortniveau hebben geen schijn van kans tegen de schimmel. Ervaring uit het buitenland leert dat slechts 10 tot 30 procent van de essen resistent lijkt te zijn. De verspreiding van de ziekte gaat voornamelijk via windverspreiding van de schimmel sporen. Symptomen van zieke essen zijn verkleuring en afsterven van de bast. Door gebrek aan sap sterven ook twijgen en takken af.

Over de aantasting van de ziekte op CV-niveau en op andere soorten dan bovengenoemd van *Fraxinus* is nog slechts heel weinig bekend. Zo zijn er binnen de *Fraxinus excelsior* CV's species die erg vatbaar zijn zoals 'Pendula' en andere, zoals 'Altena' en 'Atlas' veel minder tot helemaal niet. Hetzelfde geldt voor de vele CV's van *Fraxinus pennsylvanica*, waarover vrijwel niets met zekerheid te zeggen valt over gevoeligheid

en/of mate van resistentie.

De vakbladen van NWS, Boomzorg en Boom & Business hebben de afgelopen periode ook de nodige aandacht aan de ziekte besteed in de vorm van artikelen, net als Universiteit Wageningen en ook Duitse onderzoeksinstituten en universiteiten waar onderzoeksprogramma's lopend zijn.

Afsluitend

Aan veroordeling en doemscenario heb uw hofschrijver echter nog nooit gedaan, niet als boombeheerder in Hilversum, niet als sortimentsadviseur, niet als docent op hogescholen en universiteiten in Europa, niet bij iepenziekte, niet bij watermerkziekte, niet bij kastanjeziekte en dus ook niet bij essentaksterfte!

Ik hoop van harte dat u dat als boombeheerders of als boomkwekers ook niet zult doen, want er zijn zo vreselijk veel essen, er past er altijd wel één!!

Groet

DGA Mauritz Adviseurs & Taxateurs BV

Stuur of twitter dit artikel door!

Scan of ga naar:

www.boomzorg.nl/artikel.asp?id=19-4912